

سیاست چماق و هویچ رضاخان در برابر مطبوعات خارجی

۱۲ دی ۱۳۹۶ ساعت ۲۳:۵۹

با توجه به این حقیقت که دولت ایران نسبت به چگونگی انعکاس اخبار داخلی در خارج از کشور بسیار حساس بود واکنش آن نسبت به جراید خارجی دوگانه بود. هرگاه نشریه ای با دید موافق اخبار مربوط به سیاستهای داخلی دولت ایران را انتشار می داد نه تنها موجب خشنودی دولتمردان ایران می شد؛ بلکه این گونه جراید پاداش نقدی نیز دریافت می کردند...

کافه تاریخ- مقاله تاریخی

مقدمه

ارمغان کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹، توقیف دسته جمعی مطبوعات و تهدید به شکست قلم مخالفین و بریدن زبانهای مخالف بود. اگرچه این روزنامه ها بعد از مدتی آزاد شدند ولی رضاخان به عنوان وزیر جنگ در برابر مطبوعات انتقادی کمتر می توانست خودداری نماید. دندان آقای فلسفی مدیر «حیوه جاوید» را با مشت شکسته و ایشان را به همراه سردبیر روزنامه مزبور در دژبانی حبس کرده بود. رضاخان تحت هیچ شرایطی آزادی مطبوعات را بر نمی تابید و این روند بعد از تاجگذاری شاه پهلوی شدت و حدت بیشتری یافت. اگرچه رژیم پهلوی از همان ابتدای تاسیس خود ماهیت نظامی داشت ولی ساختارهای سیاسی، نظامی و امنیتی لازم برای تاسیس یک دولت نظامی تمام عیار روز به روز شکل گرفت؛ به همین دلیل سانسور مطبوعات در دوره رضاشاه به تدریج گسترش یافت و به جایی رسید که در اسناد به جا مانده از آن دوران لحن شاکیان از امر سانسور لحن توأم با بندگی است.

نمای کلی آزادی مطبوعات در عصر رضاخانی

در دوره پهلوی اول مسئولین نظارت بر محصولات انتشاراتی علاوه بر اینکه مطبوعات داخل کشور را دقیقاً تحت نظارت خود داشتند؛ به جرایدی که در خارج از کشور تولید شده و به ایران وارد می شدند چه نشریات فارسی زبان و چه نشریات بیگانه

شدیداً حساس بودند. اولین رئیس اداره کل تشکیلات نظمیه، محمد درگاهی در سال ۱۳۰۴ به عنوان رئیس نظمیه منصوب شد و تا سال ۱۳۰۸ که جای خود را به سرتیپ صادق خان کوپال داد از قدرت بسیار مہیبی برخوردار بود به طوری که قدرت زیادی مافوق نخست وزیر پیدا کرده بود. از این زمان به بعد تشکلات نظمیه در کل کشور نقش بسیار مہمی در سانسور مطبوعات و دیگر وسایل ارتباط جمعی ایفا نمود.

مشت آہنن رضاخان بر سر مطبوعات خارجی منتقد

با توجه به این حقیقت کہ دولت ایران نسبت به چگونگی انعکاس اخبار داخلی در خارج از کشور بسیار حساس بود واکنش آن نسبت به جراید خارجی دوگانه بود. ہرگاہ نشریہ ای با دید موافق اخبار مربوط به سیاستہای داخلی دولت ایران را انتشار می داد نہ تنها موجب خشنودی دولتمردان ایران می شد؛ بلکہ این گونه جراید پاداش نقدی نیز دریافت می کردند. حسن پیرنظر ژنرال قونسول ایران در ہندوستان در ۲۹ اسفند ۱۳۱۰ شمسی بہ وزارت امور خارجه ایران اطلاع می دہد کہ چون روزنامہ سرافراز ارگان شیعیان ہند و چاپ لکنہو نسبت بہ دولت ایران نظر مساعد دارد بایستی سالیانہ یک کمک خرجی اقلأ معادل ۵۰۰ روپیہ در سال تصویب و مرحمت فرمایند کہ بہ آنها داده شود و چون بعد از تعطیلی حبل المتین ہیچ روزنامہ دیگری نیست کہ بہ اوضاع ایران علاقمند و در موقع لزوم بتوان از آن استفادہ نمود؛ بہ عقیدہ بنده توجہ مخصوص فوری در این امر خیلی مفید خواهد بود. ۱.

در حالی کہ روزنامہ های ناموافق با سیاستہای دولت ایران حتی آنہایی کہ در خارج از کشور بودند از فشار و تعقیب دولت در امان نبودند جراید مثل روزنامہ سرافراز پاداش نقدی ہم دریافت می کردند. چنانچہ این واقعیت را با مقابلہ دولت ایران با روزنامہ فارسی زبان پیکار چاپ برلین مقایسہ نماییم تعجب خواهیم نمود از اینکہ می بینیم کہ تمام دستگاہ دیپلماسی ایران بہ کار افتاد تا مانع انتشار روزنامہ پیکار گردد. بلکہ مسئولین آن در آلمان نیز بہ محاکمہ کشیدہ شوند. ۲.

در بہار سال ۱۳۰۶ وزارت داخلہ در برابر پرسش وزارت خارجه مبنی بر چگونگی معیارہای برخورد با نشریات برون مرزی بہ ہنگام ورود بہ کشور با استناد بہ مادہ ۱۶ قانون مطبوعات بیان می دارد «اینگونه نشریات بر حسب مصلحت ملک و ملت از ورود و انتشار ممنوع تواند شد. ہرگاہ علت منع در یک نمرہ باشد وزارت معارف برای برای جمع آوری و ضبط اقدام خواهد نمود و در منع کلی مذاقہ مجلس وزرا لازم است.» ۳ از بیان فوق مشخص می شود برای ممنوعیت نشریات برون مرزی ہیچ گونه ضابطہ روشنی وجود نداشت معیار مصلحت ملک و ملت آنقدر کلی و قابل تفسیر است کہ دست ماموران نظمیه را برای اعمال دلبخواہ قدرت باز می گذاشت از ہمین رو ہرگاہ برخی از جراید خارجی نسبت بہ دولت ایران انتقادی می کردند از ورود آنها بہ ایران ممانعت بہ عمل می آمد. چنانچہ در سال ۱۳۱۶ تعداد شش عنوان از نشریات امریکایی از جملہ واشنگتن پست و ہفتہ نامہ نیویورک تایمز بہ این دلیل کہ نسبت بہ دولت شہنشاہی اساعہ ادب نمودہ اند؛ ورود آنها بہ ایران ممنوع گشت.

سخت گیری دستگاہ سانسور بہ اخبار مطبوعات برون مرزی آنقدر جدی بود کہ چون روزنامہ کوشش بخشی از مندرجات جراید

امریکا در باب جشن ولادت اعلیحضرت همایونی را بی واسطه دستگاه سانسور به طور مستقیم از سفارت ایران در واشنگتن دریافت کرده بود به آن سفارت تذکر جدی داده شد «من بعد از ارسال مستقیم اخبار و مقالات برای جراید داخله خودداری شود.»^۴

در اواخر سال ۱۳۰۶ کنسولگری انگلیس در بندر لنگه به حکومت این شهر به دلیل سانسور بسته های پستی آنها به وسیله رئیس پست و نظمیة محل شدیداً اعتراض می کند. روسای این دو اداره اعتراف می کنند از مرکز چنین دستوری داشته اند. وزارت داخله از اداره کل تشکیلات نظمیة و نیز از وزارت پست و تلگراف می خواهد مامورین خود را در بندر لنگه را تعقیب و توبیخ کنند؛ نه از این بابت که چرا بسته های پستی مربوط به نمایندگان سیاسی کشور انگلیس را باز کرده اند؛ بلکه به این دلیل که به فرض چنین دستوری داشته اند آنها را چه الزام کرده بود که این طور جواب دهند. این امر از یک طرف تشنج شدیدی میان مقامات محلی ایجاد کرده و از جانب دیگر منجر به اعزام سرهنگ رکن الدین خان رئیس نظمیة خوزستان و بنادر گردید تا رسوایی پیش آمده در جنوب کشور را به سامان آورد.

شاید با درس از تجربه بندر لنگه بود که وزیر دربار تیمورتاش به منظور جلوگیری از پیامدهای ناخوشایند ناشی از دوگانگی مسئولیت میان اداره پست و تشکیلات نظمیة، در ششم خرداد ۱۳۰۸ دستور داد از آن زمان به بعد توقیف کلیه جراید ارسالی از تهران جزء مسئولیت های تشکیلات نظمیة قرار بگیرد. سپس در آبان ۱۳۱۱ مقرر گشت کلیه مرسولات پستی به اختیار مامورین اداره نظمیة گذاشته شود تا آنچه را قابل توقیف می دانند توقیف نمایند. آنچه که در بندر لنگه رخ داد برای بسته های پستی نمایندگی های سیاسی کشورهای دیگر نیز اتفاق افتاد از جمله برای سفارت بلژک و نیز برای بسته هایی که از امریکا به نشانی تبریز پست شده بود و مجدداً برای انگلیس در بندعباس و بالاخره برای بسته های پستی از آلمان.

جمع بندی

در مجموع باید گفت که رضاخان تحت هیچ شرایط فضای متکثر و چندصدایی حاکم بر مطبوعات و حتی رسانه های خارجی را بر نمی تابید و رویه فرمانروایی رضاشاه او را به جایی هدایت نمود که انتظار داشت حتی قوانین مصوب مجالس خودساخته اش نیز هر از چندگاهی متناسب با منویات همایونی تغییر یابد. در زمینه تالیف و چاپ کتاب نیز سخت گیری های اداره کل شهربانی آنچنان شدید بود که کمتر اندیشمندی حاضر می شد که به این حوزه وارد شود؛ مگر آنهایی که در چهارچوب دستگاه های رسمی مانند فرهنگستان و یا سازمان پرورش افکار و... به فعالیت فرهنگی می پرداختند.

پی نوشتها:

۱. اسنادی از مطبوعات و احزاب دوره رضاشاه، سند ۷۴، ص ۱۵۶-۱۵۷

۲. کریم سلیمانی، سانسور مطبوعات کتاب، فیلمبرداری و عکسبرداری در دوره رضاخان، پژوهشنامه انجمن ایرانی تاریخسال

۳. مرکز اسناد وزارت امور خارجه ایران، اسناد قدیمه، سند ۸/۳/۱۳۰۶-۲۳۰۷/۷۶۸۶

۵. مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری، اسناد وزارت دربار، ۱۸۷۷، شماره سند ۱۱/۸/۱۳۱۱-۱۵۱۸۱

۴. مرکز اسناد وزارت امور خارجه ایران، اسناد قدیمه پرونده ۱۳۳-۲۵-۲۷ ش، سند ۲۱/۰۱/۱۳۱۳

۶. سلیمانیه پیشینه ص ۱۴

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۳۶۵۲۳/چماق-سیاست/خارجی-مطبوعات-برابر-رضاخان-هویچ-چماق-سیاست>